

KONTORET FOR
VOLDSOFFERERSTATNING

Det kongelige justis- og beredskapsdepartementet
Postboks 8005 Dep.
0030 Oslo

Unntatt offentlighet Paragraf

Vår dato
13.04.2023

Din dato
13.01.2023

Vår referanse

Din referanse
23/259

HØRINGSSVAR – STRAFFERETTLIG VERN AV DEN SEKSUELLE SELVBESTEMMELSESRETEN

Vedlagt følger høringssvar på høringsnotat om forslag til reform av straffeloven kapittel 26.

KONTORET FOR VOLDSOFFERERSTATNING

Ivar André Holm
avdelingsdirektør

Anna Westermann
juridisk rådgiver

Elektronisk godkjent

HØRINGSSVAR – STRAFFERETTLIG VERN AV DEN SEKSUELLE SELVBESTEMMELSESRETEN

1. Innledning

Kontoret for voldsoffererstatning (KFV) viser til høringsnotat av 13. januar 2023 fra Justis- og beredskapsdepartementet, hvor det foreslås reform av straffeloven kapittel 26 om seksuallovbrudd.

KFV vil knytte kommentarer til forslaget om utformingen av ny § 294 bokstav b.

2. Kommentarer til høringsnotatet

2.1. Kontorets vurdering av behovet for endring av dagens voldtektsbestemmelse

KFV er enige med straffelovrådet om at det er behov for endring i straffeloven sin nåværende regulering av seksuell omgang ved manglende samtykke. KFV stiller seg positive til forslaget om å inkludere et eget straffealternativ for seksuell omgang med noen som ikke har samtykket til dette.

Kontoret for voldsoffererstatning opererer med et kvalifisert beviskrav, som innebærer at den straffbare handlingen må være klart sannsynliggjort. Beviskravet er lavere enn i for domfellelse. KFV kan derfor finne at en straffbar handling er tilstrekkelig bevist, selv om straffesaken ble henlagt eller påstått skadevolder ble frifunnet for straffeansvar hos domstolene. Mange fornærmede opplever derfor at KFV er siste offentlige instans hvor de kan oppleve å bli hørt ved at det offentlige utbetaler voldserstatning.

For at det kvalifiserte beviskravet skal være oppfylt, kreves det som oftest objektive bevismomenter som underbygger fornærmede forklaring om det aktuelle. Seksuelle overgrep begås imidlertid ofte når påstått skadevolder og fornærmede er alene, og det er derfor sjeldent øyevitner som underbygger fornærmedes forklaring om hendelsesforløpet. Ikke sjeldent er det tale om bevisbilder hovedsakelig bestående av fornærmede og påstått skadevolder sine forklaringer, hvor forklaringene er motstridende. En endring av voldtektsbestemmelsen vil ikke løse den utfordrende bevissituasjonen som ofte foreligger ved spørsmål om seksuelle overgrep.

Et eget straffealternativ for seksuell omgang med noen som ikke har samtykket til dette, kan likevel få betydning for fornærmede hva gjelder det konkrete oppreisningsnivået. Det foreligger ingen standardisert norm for oppreisningsnivået i tilfeller av seksuell omgang uten samtykke. KfV oppfordrer lovgiver til å vurdere oppreisningsnivået i saker etter foreslått § 294 bokstav b opp mot HR-2022-980.

2.2. Merknad til utformingen av ny § 294 bokstav b

I høringsnotatet kapittel 39 foreslås det at nåværende straffelov § 291 blir ny § 294. Det foreslås å innta et nytt straffealternativ, bokstav b, som omfatter den som *«har seksuell omgang med noen som ikke vil det, og som gir uttrykk for dette i ord eller handling»*.

KfV mener at lovteksten bør omformuleres slik at bestemmelsen også omfatter de tilfeller hvor fornærmede ikke har gitt inntrykk for at han/hun ønsker seksuell omgang. Bestemmelsen vil da bygge på det som blir omtalt som «bare ja er ja-modellen». Det er vår oppfatning at dette i større grad vil hensynta karakteren og kompleksiteten av overgrepstilfeller.

KfV mener at «bare ja er ja»-modellen er bedre egnet til å fange opp de overgrepstilfeller hvor fornærmede forholder seg passiv som følge av frykt. Straffelovrådet poengterer i punkt 27.5.6 at passivitet som følge av at fornærmede fryser til - tonisk immobilitet – allerede omfattes av «ute av stand»-alternativet i nåværende § 291 bokstav b.

Det er imidlertid KfV sin oppfatning at det er få rettsavgjørelser hvor fornærmede forholdt seg passiv under overgrepet og ble ansett «ute av stand» etter nåværende § 291 bokstav b. Frysreaksjoner er likevel vanlige i overgrepssituasjoner. Vi viser til den svenske studien referert til av straffelovrådet i punkt 27.5.4, hvor det fremgår at 70% av respondentene opplevde betydelig immobilitet under overgrep, mens 48% opplevde ekstrem immobilitet. Vi bemerker, som tidligere, at seksuelle overgrep ofte begås når fornærmede og påstått skadevoldere er alene. KfV mener at den beskjedne rettspraksisen ikke står i forhold til hvor vanlige frysreaksjoner er i overgrepstilfeller. Dette illustrerer at terskelen for at fornærmede anses «ute av stand» som følge av passivitet, er uforholdsmessig høy.

Blant de få rettsavgjørelsene, viser nyere praksis at majoriteten av tilfeller hvor fornærmede har blitt ansett å være «ute av stand» grunnet frykt, omhandler overfallsvoldtekter. Vi viser til eksempelvis LB-2019-178835, LB-2019-186741 og LB-2022-155047. I overfallstilfeller er det relativt klart at fornærmede ikke har samtykket til den seksuelle omgangen. KfV erfarer imidlertid at de fleste seksuelle overgrep ikke har elementer av overfall, men begås av personer fornærmede hadde en relasjon til forut for overgrepet. Fornærmedes opptreden og reaksjoner stiller seg i slike tilfeller annerledes enn ved typiske overfallsvoldtekter. Nåværende regulering av fornærmedes frysreaksjoner fanger ikke opp dette aspektet tilstrekkelig. Derfor mener KfV at det er behov for en straffebestemmelse som retter seg mot tilfeller hvor fornærmede ikke har uttrykkelig har samtykket til den seksuelle omgangen.

Den foreslåtte § 294 bokstav b bygger på «nei er nei»-modellen. Straffelovrådet poengterer i punkt 23.3.2 at passivitet som følge av at fornærmede *velger* å forholde seg passiv uten at det foreligger tegn på motvilje eller at fornærmede er ute av stand eller har vesentlig nedsatt kapasitet, ikke bør omfattes av voldtektsbestemmelsen. En slik tilnærming vil utelukke situasjoner hvor fornærmede ikke er ute av stand eller har vesentlig nedsatt kapasitet, men forholder seg passiv i frykt for at påstått skadevolder vil reagere med vold eller andre krenkelser. Dette er tilfeller av passivitet som ikke omfattes av foreslått § 294 b, men hvor passiviteten likevel bygger på frykt. KfV bemerker, som tidligere, at seksuelle overgrep ofte begås når fornærmede og påstått skadevolder er alene. Videre viser vi til at majoriteten av overgrepstilfeller består av en mannlig påstått skadevolder og en kvinnelig fornærmet, hvor det fysiske styrkeforholdet i situasjonen naturlig er ubalansert. En samtykkelov som bygger på «bare ja er ja»-modellen vil etter KfV sitt syn hensynta disse aspektene bedre, og vil dermed gi et mer reelt vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten enn foreslått § 294 bokstav b.

Vi ber videre om at departementet foretar en nøyere vurdering av hvilken effekt og signal det gis av at lovgiver presumerer at fornærmede gir sitt samtykke. Vi erfarer at seksuelle overgrep i form av at fornærmede ikke har gitt samtykke, kan oppleves som en like stor integritetskrenkelse som i tilfeller hvor fornærmede uttrykkelig har frastått den seksuelle kontakten. Vi bemerker at den seksuelle selvbestemmelsesretten vil gis et bedre vern dersom lovgiver ikke presumerer fornærmedes samtykke, og at dette i større grad vil samsvare med det vi erfarer er fornærmedes egen oppfatning av frivillighet.

KFV mener at en formulering i tråd med «bare ja er ja»-modellen ville vært et viktig normgivende signal fra lovgiver. Signaleffekten vil være et effektivt verktøy for å forhindre at flere av de situasjonene som KFV i dag erfarer at fører til anmeldelse av voldtekt oppstår. KFV tror ikke at den foreslåtte formuleringen i ny § 294 bokstav b vil oppnå samme effekt.

Videre virker det mer naturlig for KFV at den norske samtykkebestemmelsen bygger på samme modell som de øvrige skandinaviske landene. Vi viser til dansk, svensk og finsk lovgivning, hvor utgangspunktet er at bare ja er ja.

Til sist mener KFV at å innta begrepet «voldtekt» i overskriften til foreslått § 294 vil gjenspeile handlingens karakter og alvorlighet bedre.

Med vennlig hilsen

KONTORET FOR VOLDSOFFERERSTATNING

Ivar André Holm
avdelingsdirektør

Anna Westermann
juridisk rådgiver